

BENJAMIN CONSTANT

boek

Paul De Hert, Andreas Kinninging en Maarten Colette (Red.)

Benjamin Constant (1767-1830) was een Zwitserse edelman die Frans staatsburger werd. Hij beleefde als schrijver zowel het ancien regime, de Franse revolutie, de Napoleontische periode, als de restauratie onder Lodewijk XVIII en Karel X. Hij was een uitgesproken liberaal die beïnvloed was door Montesquieu's visie op de scheiding der machten, en sceptisch stond tegenover Rousseau's *volonté générale* waarvan hij de excessen had gezien tijdens de periode van de Terreur. Hij bepleitte vrije verkiezingen en een absolute bescherming van de individuele grondrechten van de mens. Hij wilde de staatsmacht zodanig inperken dat ze zo weinig mogelijk kwaad kon doen. In de Honderd Dagen van Napoleons laatste regeerperiode, schreef hij *Principes de politique* waarin hij zijn visie op de representatieve democratie neerschreef.

In zijn lezing *De la liberté des Anciens comparée à celle des modernes* van 1819, beklemtoonde hij het belang van de vrijheid van de burger en waarschuwde hij voor een onderdrukkende overheid.

Constant wordt beschouwd als de grondlegger van de continentale parlementaire democratie. Hoe baanbrekend tal van zijn ideeën waren, toch bestonden er tot nu geen Nederlandstalige werken over hem. Dat is nu veranderd. Onder redactie van Paul De Hert, Andreas Kinninging en Maarten Colette verscheen het boek *Benjamin Constant. Ontdekker van de moderne vrijheid* waarin diverse auteurs zijn ideeën beschrijven, toelichten en onderzoeken. Dat Constant een belangrijke liberale denker was, blijkt volgens de auteurs uit zijn invloed op latere en actuele auteurs en filosofen zoals Alexis de Tocqueville, John Stuart Mill, Hannah Arendt en Martha Nussbaum die oog hadden en hebben voor de combinatie, wisselwerking en spanning tussen zowel de politieke vrijheden als de individuele rechten van de burgers. Die komt goed tot uiting in zijn werk *De la liberté des Anciens comparée à celle des modernes* dat besproken wordt door Andreas Kinninging en waarin de centrale stelling van Constant is dat de antieken (de oude Grieken en Romeinen) geen model zijn voor de moderne tijd.

Volgens de antieken was politieke vrijheid – het recht op persoonlijke deelname aan de collectieve besluitvorming – het voornaamste. Tegenwoordig staat de individuele vrijheid centraal. Kinninging citeert hierover Constant en stelt dat men hierin hét ideaal van het liberalisme vindt: 'de individuele vrijheid om te kunnen doen wat men wil, zo min mogelijk gehinderd door anderen of de staat'. Al zag Constant hier wel het gevaar in van een tendens om als burger niet langer deel te nemen aan de politieke macht en zo de weg te effenen voor een almachtige staat. Daarom is politieke vrijheid aldus Kinninging toch ook belangrijk voor de modernen. Al kan men niet voorbij aan een aantal fundamentele verschillen tussen de antieken en de modernen. Zo waren de republieken in de Oudheid een stuk kleiner tegenover de huidige staten waardoor de politieke impact van het individu op het beslissingsproces van het staatsbestel sterk is afgenomen. De antieken waren vooral ingesteld op oorlogsvoering daar waar moderne staten eerder uit zijn op handel en dus op vrede (al zal dit zeker in de eerste helft van de twintigste eeuw, onder impuls van het nationalisme nauwelijks een rem betekenen op de oorlogszucht van heel wat landen). Die oorlogszucht dwingt burgers wel tot gehoorzaamheid aan het collectief en biedt nauwelijks ruimte voor individuele vrijheid.

Patrick Stouthuysen wijst dan weer op de ideeën en het werk van Constant als beginpunt van de tweesprong van liberale tradities: het verschil tussen de nadruk op de negatieve vrijheid en de positieve vrijheid zoals later uitgewerkt door Isaiah Berlin in zijn *Two concepts of liberty*. 'Terwijl de klassieke liberalen (genre Wilhelm von Humboldt, Hayek en Nozick) onverkort vasthielden aan een negatieve vrijheidsopvatting – de vrijheid om zonder belemmering van anderen de eigen levenswijze te kunnen kiezen – meende een nieuwe generatie zogeheten moderne liberalen (genre Mill, Rawls, Sen en Nussbaum) dat de positieve vrijheid net zo belangrijk was: de vrijheid om die keuzes ook daadwerkelijk te kunnen maken, wat bijvoorbeeld impliceerde dat mensen beschikten over de middelen die daarvoor nodig waren,' aldus Stouthuysen. Hij plaatst Constant in de groep van klassieke liberalen (al laat Constant zich niet helemaal vangen in de dichotomie tussen negatieve en positieve vrijheid) en wijst erop dat na hem liberalen verschillende richtingen uitgingen zoals enerzijds een John Stuart Mill die de nadruk legde op een activistische staat (zoals zorgen voor bijstand en onderwijs) en anderzijds een Gustave de Molinari die resoluut koos voor een heel beperkte overheid.

Raymond Kuppen en Michel Huysseune behandelen in hun bijdragen de afkeer van Constant voor oorlogsgeweld, maar ook voor slavenhandel en racistische rechtvaardigingen van kolonisatie. 'Zowel politiek als intellectueel behoorde Constant tot het liberale kamp', aldus Huysseune. In die zin keerde hij zich tegen het despotisme van Napoleon al zal hij tijdens de laatste honderd dagen van de tiran

toch weer voor hem werken. In die zin ontwaar je in het werk van Constant toch een zekere vorm van politiek opportunisme. Dat neemt niet weg dat hij in zijn boek *Principes de politique* een duidelijke keuze maakte voor de constitutionele monarchie, het principe van de ministeriële verantwoordelijkheid, de onschendbaarheid van de woning, de vrijheid van geloof, de persvrijheid en het belang van de individuele vrijheid. Het was een uitgesproken liberale tekst waarmee hij een systeem verdedigde dat sterk verschilde met de manier waarop Napoleon had geregeerd. Geen enkele monarch beschikt over onbepaalde macht, aldus Constant. Nieuw was zijn visie op de ministeriële verantwoordelijkheid die tot doel heeft de macht van de vorst te scheiden van die van de ministers. De vorst heeft dan enkel nog een neutrale functie, terwijl de ministers zowel politiek als juridisch door het parlement ter verantwoording kunnen worden geroepen. Politiek kan de vorst ministers benoemen en ontslaan. Juridisch kan de rechtbank optreden.

Paul De Hert omschrijft *Principes de politique* als 'een meesterwerk van de liberale theorie' waarin hij een lans brak voor privacy en de individuele vrijheid. De Hert plaatst Constant tegenover Jeremy Bentham die als utilitarist vond dat de overheid alle mogelijke middelen mocht gebruiken om ervoor te zorgen dat burgers de maatschappelijke normen zou naleven. 'Constant pleit voor burgerlijke ongehoorzaamheid telkens wanneer overheden burgers inschakelen: "Wetten die spionage of verklikking aanmoedigen mogen niet worden gerespecteerd",' zo citeert De Hert de Zwitsers-Franse politieke filosoof die zich tijdens de Terreur en later onder Napoleon blijkbaar afkeerde van geheime controlesystemen, geheime informanten en klikpraktijken. 'Ontegensprekelijk ligt Constant aan de basis van de liberale traditie met zijn engagement voor de vrijheid,' aldus De Hert. Privacy is één van de meest belangrijke topics die vandaag onder druk staan. Vandaar de actualiteit van Constant.

Met hun boek *Benjamin Constant. Ontdekker van de moderne vrijheid* hebben Paul De Hert, Andreas Kinninging en Maarten Colette alvast een belangrijke liberale politiek filosoof ontsloten voor een Nederlandstalig publiek. Dat was ook nodig want Benjamin Constant behoort ontegensprekelijk tot de Liberale Canon.

Recensie door Dirk Verhofstadt

Paul De Hert, Andreas Kinninging en Maarten Colette (Red.), Benjamin Constant, Pelckmans, 2015

Links

[Mailto:verhofstadt.dirk@telenet.be](mailto:verhofstadt.dirk@telenet.be)

[Share](#) |

Copyright © Liberales 2002-2012. Alle rechten voorbehouden